

УДК 930.2:687.016(477.83-25)«1944/1953»

DOI: 10.20535/2307-5244.58.2024.309256

Р. Генега

ORCID: 0000-0002-0346-405X

*Львівський національний університет
імені Івана Франка (Львів, Україна)***R. Genega***Lviv Ivan Franko National University (Lviv, Ukraine),***СТАЛІНСЬКІ «ЛЕКАЛА»
ЛЬВІВСЬКОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ МОДИ**
Stalin's Curves of Post-War Lviv Fashion

Мета роботи: на основі доступної історіографії, періодики та архівних джерел простудіювати післявоєнний стан львівської моди, рівень забезпечення містян одягом та взуттям в умовах дефіциту, визначити місце моди в міському повсякденні Львова на тлі зародження в місті субкультури «стиляг». Методологія. Під час роботи над статтею використано причинно-наслідковий метод, який дає змогу проаналізувати соціальну атмосферу міста після другого приходу більшовиків та його вплив на моду львів'ян. Воєнне лихоліття і як наслідок зміна національного характеру населення, сформували у Львові цілком новий суспільний конгломерат із дещо відмінними модними запитами. Цей метод дав змогу, почасти, реконструювати тогочасні модні вподобання львів'ян і зробити відповідні узагальнення. Порівняльний та системний методи дають змогу зіставити та структурувати зміни, які імплементували більшовики, краще відтворити образ «львівського модника» часів пізнього сталінізму. Завдяки евристичному методу вдалось атрибутувати відомості про становлення львівської субкультури та реконструювати образ львівського стильяги. Наукова новизна. Вперше окремі акценти зроблено на формуванні радянської модельної школи міста, на роботах тогочасних львівських модельєрів, на становленні львівського Будинку мод. Відзначено важливу роль модельних цехів Універмагу та комбінату «Міськпромторгу» в забезпеченні містян новими моделями одягу. Підкреслено особливості та обставини формування у Львові нового, дещо спрощеного, соціально невибагливого типу мешканців, зі своїми правилами і традиціями в підборі та компонованні одягу, який відрізнявся від колишніх галицьких модних уподобань, носії котрих відтепер перебували у меншості. Висновки. До модних уподобань львів'ян у другій половині 1940-х рр. належав «мілітарний стиль», у поєднанні з хутовими елементами, натомість у першій половині 1950-х рр. домінував стиль «зут», що поєднував довгі мішкуваті піджаки та широкі штани, «труакари» й одяг спортивного стилю.

Значно впливав на львівську моду синтез капрону, вироби з якого з'явилися у місті на початку 1950-х рр. під торговою маркою «Капрон». Невдовзі капрон став атрибутом жіночого гардеробу львів'янок, як і взуття типу «лодочки», «румunki» та «спортивки». Серед чоловічого взуття популярні були витяжні й прикрійні чоботи, черевики «дербі» та калоші. Наприкінці 1940-х — на початку 1950-х рр. у Львові поширилася притаманна для всього СРСР субкультура «стиляг». Представників цієї субкультури почали називати стилягами лише в середині 1950-х рр., до того львів'яни їх називали «франтами», «піжонами», «фраярами» та «фіфами». Переважно це були молоді люди, вихідці з партійних та чиновницьких еліт, чий зовнішній вигляд виходив за межі радянської моралі, не відповідав усталеним нормам поведінки та засуджувався з боку влади.

Ключові слова: Львів, львів'янин, мода, повсякдення, модельєр, костюм, перманент, «мілітарний стиль», «зут», «стиляга».

The goal of the work is to determine the place of fashion in the urban everyday life of Lviv against the background of the formation of the Teds' subculture in the city based on available historiography, periodicals, and archival sources, and to study the post-war state of Lviv fashion, the level of providing citizens with clothes and shoes in conditions of shortage. Methodology. The cause-and-effect method was used during the research, allowing analysis of the social atmosphere of the city after the Bolsheviks' return and its influence on Lviv residents' fashion. The hardships of war and consequent changes in the national character formed a new social conglomerate in Lviv with different fashion preferences. This method partially reconstructed contemporary fashion preferences of Lviv residents and facilitated relevant generalizations. Comparative and systematic methods were employed to compare and structure the changes implemented by the Bolsheviks, enhancing the portrayal of the «Lviv fashionista» during late Stalinist times. Information on the formation of Lviv's subculture was attributed and the image of the stylish Lviv resident reconstructed using heuristic methods. Scientific novelty. For the first time, special emphasis is placed on the formation of the Soviet model school in the city, on the works of Lviv fashion designers, and on the establishment of the Lviv House of Fashion. The study highlights the significant role of model shops in department stores and the «Miskpromtorh» plant in providing citizens with new clothing models. The author focuses on the peculiarities and circumstances surrounding the development of a new, somewhat simplified bourgeois type in Lviv, with its own rules and traditions for selecting and arranging clothing. This type differed from the previous Galician fashion preferences, which were now less prevalent among the population. Conclusions. The clothing preferences of Lviv residents evolved from a «military style» in the 1940's, characterized by extensive use of fur, to a relatively free «zoot» style

in the 1950's. This style featured long, baggy jackets, wide trousers, «troikas», and sportswear. Lviv fashion was significantly influenced by the introduction of kapron synthesis in the early 1950's, marketed under the trademark «Kapron». Despite its high lipophilicity, tendency to yellow quickly, and loss of elasticity, nylon stockings gained increasing popularity and soon became a staple in women's wardrobes. Popular shoe styles included pull-on and side-to-side boots for men, «Derby» shoes, «Parko» shoes, «Ago» shoes, and galoshes. Women favored «boat» shoes, «Romanian shoes», and «sports shoes», while children wore «husarikis» and «pinettes». Women's haircuts such as «corolla», «waves», «big curls», and «permanent» were popular in Lviv during the early 1940's. By the 1950's, a stylish subculture emerged in Lviv, reflective of trends across the USSR. The term «Teds» (Styliahy) became established in Lviv by the mid-1950's; prior to this, fashion enthusiasts were known as «frants», «pizhons», «frayras», and «fifas». These terms referred mainly to young people from party and economic elites who stood out in appearance and behavior. The image of a Ted (styliaga), a «frant», or a «pizhon» diverged from Soviet norms of morality and behavior, leading to condemnation by the authorities.

Keywords: Lviv, Lviv resident, everyday life, fashion, fashion designer, suit, permanent, Teds.

Актуальність теми дослідження. Дослідження моди як явища, філософського поняття чи галузі декоративно-прикладного мистецтва має багату історіографію, натомість аналіз моди як одного з елементів повсякдення, особливості забезпечення містян модним одягом, взуттям, вивчення впливу моди на львівський соціум, мають чималу наукову перспективу. В даному випадку Львів, з історичного погляду, є ідеальним містом для таких досліджень. У межах доволі стислого періоду місто поєднувало модні практики кількох держав, викликані військовими, етнічними, політичними та естетичними змінами 1940–1950 рр.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом українська історіографія значно еволюціонувала у вивченні історії моди, історії повсякдення, хоча частина проблематики, як от — дослідження моди окремих міст — ще не досягла наукової висвітленості. Серед вузького кола дослідників львівської моди слід виокремити знаних львівських мистецтвознавців Ірину Кодлубай, Олеся Ногу (Кодлубай, І. & Нога, О. 1999) та Зеновію Тканко (Тканко, З. 2015), які одними з перших спробували проаналізувати модні пріоритети українців, зокрема львів'ян, з кінця VIII до XX ст. включно. Зорієнтуватись у певних тенденціях розвитку львівської моди середини XX ст. допомагають наукові розвідки української дослідниці Марії Костельної (Костельна, М. 2014; Костельна, М. 2019). Важливу частку нашого дослідження охоплюють загальні праці, котрі складаються як з сучасних дослі-

джені моди, так і з практичних кравецьких видань художників-модельєрів 1940–1950-х рр., зокрема це праці Костянтина Лазарєва (Лазарєв, К. Г. 1947), Олександра Черемних, Ревекки Тимченко (Черемних, А. І. & Тимченко, Р. І. 1949), Анни Бланк, Фекли Горелєнкової (Бланк, А. Ф. & Горелєнкова, Ф. А. 1950), Клавдії Мавріної (Мавріна, К. П. 1959), Володимира Ясієвича (Ясієвич, В. Є. 1968), Марії Мерцалової (Мерцалова, М. Н. 1972), Аліни Дзеконської-Козловської (Дзеконська-Козловская, А. 1977), Найджела Которна (Которн, Н. 1998), Олександра Васильєва (Васильєв, А. 2010), Барбари Кокс, Керолін Семмі Джонс, Девіда Стаффорд (Кокс, Б. & Семмі Джонс, К. & Стаффорд, Д. та ін. 2014) та ін. Джерельною базою дослідження є матеріали Державного архіву Львівської області, періодика, спогади, спеціалізовані журнали та каталоги мод.

Наукова новизна. Вперше в науковий обіг введено нові архівні документи, які доти не оприлюднювалися, та матеріали періодики. Залучення цих матеріалів дало змогу сформувати візуальний образ пересічного львів'янина перших післявоєнних років, простежити основні тогочасні модні вподобання та змодельювати просопографічний портрет львівського «стиляги».

Мета дослідження. Використовуючи верифікацію джерел та історіографії, ставимо собі за мету проаналізувати зародження нової модної індустрії у Львові через створення системи навчальних закладів і артільей, відтворити цілісну картину львівських модних уподобань як одного з елементів самовираження львів'ян доби пізнього сталінізму.

Завдання, які ми ставимо в цьому дослідженні:

- дослідити становище львівської модної індустрії після другого приходу більшовиків;
- проаналізувати формування радянської школи модельєрів у місті;
- охарактеризувати основні принципи тогочасної львівської моди;
- простежити поширення у Львові субкультури «стиляг».

Виклад основного матеріалу. До приходу більшовиків Львів, як багатонаціональна конгломерація, культивував в одязі різні народні традиції, але загальний модний напрямок, звісно, збігався зі світовими тенденціями. У міжвоєнному галицькому суспільстві питання моди актуалізувалося в різних площинах, починаючи від періодики, науково-популярних видань і завершуючи показами мод на подіумі. Польське суспільство було в кращому становищі, маючи за плечима власну державу, де питання моди, одягу, взуття розглядалося більш комплексно і централізовано (Gutkowska, M. 1932). Натомість українська громада Львова, орієнтована на модерні національні традиції, залежала лише від своїх можливостей, умінь та ідей. Попри, здавалося б, незначні профіти для української національної справи, за модою у Львові українці пильнували, давали їй належну оцінку й мали свій погляд на її розвиток.

Справжнім проривом в українському сегменті львівської модної індустрії стало започаткування 1924 р. україномовного журналу «Нова Хата». Особливе місце в журналі посідали оригінальні рубрики мод, вишивки, гаптування з детальними таблицями та схемами крою¹. Ще однією важливою місією журналу стало відновити ще австрійську традицію регулярного показу мод у залах українських навчальних закладів чи товариствах. Окремо відбувалися демонстрації українського народного одягу (Нога, О. 2007, с. 40). Про новинки моди львів'яни також дізнавалися з різноманітних тематичних публікацій і перекладів на зразок — «Як густовно добирати краски одягу», де йшлося про моду, манери, вміння підбирати одяг та компоувати кольори (С. П. 1929).

Воєнне лихоліття та прихід червоних суттєво відкоригували модні вподобання львів'ян (впроваджено низку візуальних стандартів, які до того часу в Галичині та Львові не використовувалися). За спогадами Омеляна Нестайка: «... [тоді] усі приїжджі мали елементи військового одягу — не було зовсім цивільного. Значно пізніше, десь 1953 р., деякі почали одягатися в цивільне. Жінки одягалися абияк, сильно малювалися, щось викручували у волоссі — відразу було видно, що то звідти...»². Відомий прозаїк Роман Іваничук так пригадує післявоєнний час: «... У ті роки був поширений військовий одяг. Я сам ходив після армії у гімнастюрці, куплею (військовим ременем) підперезаний, бо не мав костюму. А дівчата ті зі Сходу тільки на п'ятому курсі почали причепурюватись: були дуже простенькі (якась там хустиночка), такі якісь несміливі. І їх, власне, найбільше залучали до комсомольської роботи. Мовляв: — Ти бачиш, як вони одягаються, а ти?»³. Уявлення про зовнішній вигляд приїжджих підтверджують проскрибовані в інтересах влади розмови студентів Львівського Педінституту, в яких вони наприкінці 1949 р., дискутуючи про можливість нової війни між СРСР та США, саркастично стверджували, що СРСР обов'язково переможе, після чого всіх американців замість костюмів одягнуть у фуфайки⁴.

Зміни охопили й кравецьку та шевську галузь міста. Остання, втрапивши багато польських і єврейських фахівців, фактично, розпочала після війни новий етап розвитку. Нестача одягу, кравецького, шевського персоналу спонукала владу міста активно долати виклики. Основний акцент робився на підготовці кравців, шевців, модельєрів, на плечі яких і мав лягти тягар

¹ Нова Хата // Львів. Лютий, 1932. Ч. 2. С. 15–23; Нова Хата // Львів. Липень — серпень 1934. Ч. 7–8. С. 24–27; Нова Хата. Двотижневий журнал для плекання домашньої культури // Львів. 15 березня 1939. Ч. 6. С. 16–17.

² Архів автора. Спогад Омеляна Нестайка, 1930 р. н., записав Роман Генег 27 квітня 2002 р. у м. Львові.

³ Архів автора. Спогад Романа Іваничука, записав Роман Генег 6 лютого 2002 р. у Львові.

⁴ Державний архів Львівської області (Далі — Держархів Львівської обл.). Ф. П-3 (Львівський обласний комітет Комуністичної партії України). Оп. 3. Спр. 260 Докладные записки, справки, акты, отчеты про воспитательную работу высших и среднеспециальных учебных заведений. 1949. Арк. 134.

забезпечення львів'ян дефіцитною продукцією. Одним з перших навчальних закладів профільного напрямку став «Львівський технікум легкої промисловості» (вул. Пекарська, 9), який мав готувати майстрів для швейно-кравецької та галантерейної промисловості. Перший набір на навчання було оголошено в січні 1945 р.¹ При технікумі також діяла школа ФЗН (фабрично-заводського навчання), яка готувала кравців з трикотажу та з виготовлення білизни. Для вступу в школу початкова освіта мала становити не нижче, ніж 4 класи².

Важливим кроком у відновленні кравецького й модельного потенціалу міста стало рішення 1946 р. Міністерства торгівлі СРСР відкрити у Львові, як одному з найбільших міст країни, модельний цех з пошиття готового одягу, що мав діяти при «Головособунівермазі» на пл. Галицькій, 1. У грудні 1946 р. цех мав би вже організувати перший показ нових моделей для мешканців Львова³. Організаційні проблеми та брак персоналу дещо відтермінували прем'єру до лютого 1947 р. Показ, у формі представлення швейних новинок на манекенах, відбувся в приміщенні універмагу та викликав жваве зацікавлення львів'ян⁴.

Наступна виставка робіт львівських модельєрів відбулась у червні 1947 р. у київському «Будинку моделей» під час Всеукраїнської виставки нових моделей одягу на осінньо-зимовий сезон 1947/1948 рр. Спеціальна комісія львівського «Обллегпрому» відібрала нові моделі, виготовлені на львівських кравецьких фабриках, і відправила їх на виставку. Всього було відібрано 19 моделей, серед них жіночі сукні — «візитна», «вечірня», «спортивна», «халат». Серед моделей, які відібрала всеукраїнська комісія, найбільше виготовила модельєр-закрійниця фабрики «Індпошив одягу» Ольга Пирожок. Згодом Художня Рада при «Міністерстві легкої промисловості УРСР» відзначила ще 13 моделей цієї фабрики, затвердивши їх як еталон для пошиття на кравецьких підприємствах усієї України⁵.

Попри певні успіхи львівських модельєрів, в умовах зростання потреб міста одного профільного закладу було явно недостатньо. Тому вже в травні 1947 р. у Львові за ініціативою Львівського Обкому КП(б) та Виконкому Львівської Міської Ради, відкрили «Львівську професійно-технічну школу» для підготовки кваліфікованих кравців, закрійників і модельєрів чоловічого, жіночого й дитячого одягу. Цьому рішенню передували аналогічні постанови Ради Міністрів СРСР від 23 грудня 1946 р. № 2752, Ради Міністрів УРСР № 143 від 1 лютого 1947 р. Профтехшколі було передано приміщення колишньої Львівської швейної фабрики № 1 з усім обладнанням

¹ Вільна Україна. 13 січня 1945. № 9 (676). С. 8.

² Вільна Україна. 21 лютого 1945. № 37 (704). С. 8.

³ Вільна Україна. 23 листопада 1946. № 234 (1159). С. 8.

⁴ Вільна Україна. 12 лютого 1947 № 32 (1217). С. 8.

⁵ Львовская Правда. 20 июня 1947. С. 8; Львовская Правда. 25 июля 1947. С. 8.

і потужностями, а також для навчальних аудиторій та лабораторій — низку приміщень на вул. 1 Травня, 13–27 (тепер проспект Свободи). Директором профтехшколи призначили А. Коваленка, а викладацький і учнівський склад профтехшколи обирали за конкурсом¹. Від викладачів вимагалися не лише належна освіта, але й знання з історії одягу, вміння шити, малювати й моделювати. Окрім цього, кожен кандидат мав запропонувати виготовлені за своїми ескізами костюм і пальто. Серед претендентів на викладацьку вакансію був відомий у майбутньому модельєр Г. Наконечний, який добре зарекомендував себе під час конкурсних випробувань. Перший конкурсний набір на 210 місць відбувся у профтехшколі 1947 р. Учні з семирічною освітою навчалися 3 роки, з десятирічною — 2 роки, мали вміти малювати, орієнтуватись у музиці, ба навіть більше, мати професійну гнучкість пальців. Після відбору до школи було зараховано 140 учнів, які мали стати кравцями, 50 майбутніх модельєрів і 15 механіків швейних машин. Вже в квітні 1950 р., напередодні першого випуску профтехшколи було організовано показ моделей, які виготовили випускники, й усі вироби відзначили високими оцінками фахівці². Через рік, у квітні 1951 р. на черговому конкурсі мод у київському Будинку моделей, старший інструктор і закрійник-модельєр профтехшколи — Михайло Дворняк представив чоловічий костюм «Фентезі» зі світлого сукна, який завоював I премію (3000 руб.); III премія (1000 руб.), також поїхала до Львова, її отримав Володимир Тихомиров — випускник львівської профтехшколи, пошивши не менш чудовий чоловічий костюм³. Слід зауважити, що майстри-модельєри профтехшколи, зокрема Григорій Милянник та Михайло Дворняк, навчали учнів на побутових швейних машинках типу «Зінгер», водночас фаховий рівень випускників був доволі високим і всі вони були бажаними працівниками на підприємствах легкої промисловості не лише Львова, але й усю Україну⁴. На початку 1950-х рр. міські артіль вже не відчували критичної нестачі кваліфікованого персоналу. З'явилася плеяда нових модельєрів і кравців, які могли відносно високоякісно задовольнити львівського споживача. Серед них особливо вирізнялися провідний майстер-модельєр кравецької артілі «ім. 8 Березня» Петро Сало⁵ та найкращий закрійник артілі «Кооптруд» Іван Світій⁶. Організував свій модельний цех і комбінат «Міськпромторгу», де провідним модельєром працювала Клавдія Сиріца, яка самостійно розробляла фасони жіночих та чоловічих костюмів⁷.

¹ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6 (Виконавчий комітет львівської міської Ради депутатів трудящих). Оп. 2. Спр. 244. Постанови, рішення виконавчого комітету Львівської міської Ради депутатів трудящих та матеріали до них вересень 1947. Арк. 6.

² Львовская Правда. 27 апреля 1950. № 100 (1275). С. 4.

³ Львовская Правда. 15 апреля 1951. № 89 (1572). С. 3.

⁴ Львовская Правда. 3 октября 1953. № 234 (2331). С. 4.

⁵ Львовская Правда. 27 сентября 1952. № 230 (2019). С. 4.

⁶ Львовская Правда. 17 ноября 1953. № 271 (2368). С. 3.

⁷ Львовская Правда. 11 декабря 1953. № 291 (2388). С. 7.

На початку грудня 1953 р., в промкомбінаті (перед тим — модельний цех) Львівського універмагу відбувся черговий огляд 40 нових моделей жіночого й дитячого одягу. Львів'яни могли побачити жіночі сукні, демісезонні плащі, костюмчики для хлопчиків та дошкільнят. Моделі, як і раніше, представлялись на манекенах та були виготовлені з шерстяних, шовкових, штапельних і суконних тканин, їх виконали модельєри універмагу — Петр Єселевич, Олена Мельник та Ольга Саєнко. Моделі львівських майстринь, які творили під егідою Львівського універмагу, мали добрі відгуки та премії й під час виставок у Центральному універмазі Москви. Зокрема, О. Мельник — вихованка промкомбінату, пройшовши шлях від кравчині до художника-модельєра, була нагороджена престижною премією в Москві. Серед плеяди успішних післявоєнних модельєрів варто виокремити О. Саєнко, яка отримала місцеву освіту й довго працювала закрійницею в одному з львівських ательє, допоки не досягла відповідного досвіду модельєра. До роботи О. Саєнко ставилася відповідально, наголошуючи, що створення нової моделі — складний процес. Модельєри аналізували журнали мод, уважно слідкували за модними тенденціями в театрах, концертних залах, на вулицях Львова, а вже потім робили ескізи. Під час виготовлення викрійок у роботу часто вносилися зміни. Тільки після виготовлення повноцінного виробу з тканини модель вважали завершеною й пропонували на розгляд Художньої ради універмагу¹. За результатами виставки модельєрам було поставлено завдання — переорієнтуватися з індивідуального на масового споживача, що без централізованої політики в індустрії розробки та впровадження моделей (Будинки мод) зробити було неможливо.

За московським зразком (Всесоюзний Будинок моделей одягу) було відкрито Будинки моделей і в інших великих містах СРСР, зокрема й у Львові. Орієнтуючись на плани радянських чиновників, для повноцінного виходу на ефективну роботу й визнання, Будинкам мод необхідно було, хоча б 10 років. Патрунувала радянський модний напрямок «Естетична комісія у справах моди і культури одягу Науково-технічної ради Мінлегпрому СРСР». З часом моделювання одягу в СРСР поступово вийшло на вищий рівень фінансового забезпечення, а його художню складову прирівняли до декоративно-прикладного мистецтва².

До створення Львівського Будинку моделей лекала для Львівських кравецьких фабрик у більшості випадків розробляли в Київському будинку моделей. Переважно начальники експериментальних цехів, які впроваджували нові моделі, робили замовлення й надсилали його в Київ. Звідси приходили розробки та повна документація на той чи інший виріб. Такий підхід був

¹ Михайленко Г. Модель і модельєри // Вільна Україна. 1 грудня 1953. № 283 (3128). С. 3; Львовская правда. 1 декабря 1953 № 283 (2380). С. 3.

² Соловьёва Е. Советское моделирование и промышленность — для народа // Журнал мод. Москва. Осень. № 3. 129. 1977. С. 2.

контрпродуктивний через відірваність від виробництва — моделі були неналежно пропрацьовані й приходили з запізненням не менше, ніж на 6 місяців¹.

Справу значно прискорила поява власного модельного центру, яким став створений наприкінці 1953 р. Львівський будинок мод. Першим його осідком став будинок на вул. Саксаганського, 8, де в кількох невеликих приміщеннях творилися нові фасони одягу, майбутні еталони для багатьох кравецьких підприємств Львова. При затвердженні та виборі цих фасонів враховували думку торгових організацій міста, які орієнтувались у потребах покупців². Львівський будинок моделей відразу ж активно долучився до формування порядку денного модного зимового сезону 1953–1954 рр., пропонуючи весь комплекс з моделювання, конструювання та виготовлення одягу й головних уборів. Особливу увагу модельєри звертали на технічну документацію: замальовки моделей, лекала всіх видів, зокрема ростові, розробляли технічні умови пошиття, розкладки деталей виробів, таблиці для вимірів та ін. Окремим аспектом роботи Львівського будинку мод стали регулярні виставки та покази, які демонстрували основні досягнення радянської й львівської модної індустрії³. З плином часу викристалізувалася спеціалізація Львівського будинку моделей — проектування костюмів. Базовим у цій роботі стало запозичення багатого цікавого та своєрідного досвіду Прикарпаття та Заходу України загалом і їхнього художнього спадку в проектуванні моделей одягу⁴. Львівський будинок моделей також видавав україномовний, великоформатний, добре ілюстрований 39-сторінковий відомчий журнал «Моди»⁵, який став яскравою ілюстрацією та доповненням до робіт львівських модельєрів. 1958 р. кваліфікація модельєрів з Львівського будинку моделей дала їм змогу, разом з модельєрами з Москви й Риги, підготувати радянську колекцію одягу для участі в Дев'ятому конгресі мод в Бухаресті (Голыбіна, А. Г. 1959, с. 29). Діяв Львівський Будинок Моделей під патронатом «Управління легкої промисловості УРСР».

Діяльність Будинків мод у великих містах СРСР разом зі стратегією розвитку галузі потребувала певної координації дій, котру було покладено на новий «Журнал мод», який почав виходити в Москві влітку 1945 р. Немала ціна — 75 руб. (звичайна) — 150 руб. (комерційна) (після грошової реформи 1947 р. — 45 руб.) і 30 руб. з 1953 р., робила журнал дорогим задоволенням для широкого загалу, перетворивши його на бібліографічну рідкість. За задумом редакції, новий журнал мав стати зразком для радянських модельєрів, кравців, шевців, допомагати їм швидше перейти на мирні рейки. Жур-

¹ Вільна Україна. 26 серпня 1953. № 201 (3046). С. 3.

² Львовская правда. 20 декабря 1953. № 299 (2396); С. 3. Вільна Україна. 1 грудня 1953. № 283 (3128). С. 3.

³ Справочник Львовской АТС. Станиславское областное издательство. Станислав, 1954. С. 304.

⁴ Журнал мод // Москва. Осень. № 3. 129. 1977. С. 26.

⁵ Моди. Осінь — Зима 1958–59 / Ред. кол.: Бойко П., Бойченко І., Бунов В. та ін. Львів, 1958, 39 с.

нал був добре ілюстрований чорно-білими фото, кольоровими малюнками, фотоколажами¹, а з 1951 р. в журналі з'явилися кольорові фотографії моделей, що робило його ще привабливішим для населення.

«Журнал мод» передусім акцентував на силуеті — площинно-контурно-мозображенні одягу, яке розділялося на лінії плечей, талії та подолу. Лінія подолу найбільше піддавалася моді й мінялася найчастіше як у жіночому, так і в чоловічому одязі. 1945 р. модний жіночий силует був мілітарним, з широкими, трохи припіднятими плічками та звужений у стегнах (Голыбина, А. Г. 1959, с. 105). Цей стиль було запозичено з Великої Британії, де він відомий під назвою «утіліті». Стиль виник у часи Другої світової війни для економії тканини та часу на його виготовлення. Найпопулярнішим виразником цього стилю став жіночий костюм, який складався з двох предметів — жакету (піджака), дещо звуженого в талії з підкладними квадратними плечима та з прямою, обтислою в стегнах, спідницею трохи вище від колін. Такий костюм надавав жінці серйозного ділового вигляду та був схожий на військову форму (Которн, Н. 1998, с. 49). Завдяки простоті й невибагливості крою, утіліті добре зарекомендував себе й у Львові, де був популярний до середини 1950-х рр. Атрибутом тодішніх модниць були різноманітні фетрові, оксамитові та вовняні капелюшки.

У середині 1940-х рр. у післявоєнній жіночій моді з'явився новий фасон — сукня «японка» з широким прорізом для рукавів (летюча миша) й невеликими плічками. Це був перший крок до нового силуету, в якому головну роль відігравав цільновикроєний рукав. Відтоді жіночий силует поступово видовжувався. Чоловічі ж моделі були менш різноманітні — спортивні штани-гольфи з грубої полотняної тканини букле, костюми-трійки, виготовлені з шерстяного трико та бостону².

Післявоєнні модні радянські видання активно користувалися зарубіжним досвідом створення моделей. В останньому за 1945 р. «Журналі мод», який об'єднував два (3–4) номери, одна з редакторок журналу й модельєр Анна Бланк у редакційній статті відверто заявила, що радянські модельєри не заперечують принципи європейського моделювання, а навіть активно запозичують усе досконале й красиве з Європи, правда, дещо збагачуючи ці копії народними мотивами. В журналі існувала навіть окрема рубрика «Що носять за кордоном», а тим шанувальникам, які цікавилися модною індустрією глибше, А. Бланк рекомендувала ознайомитися з провідними світовими журналами мод «Вог» і «Базар», котрі, очевидно, якось потрапляли в СРСР³.

Активно користувалася радянська індустрія мод і досвідом колишніх ворогів. Парадоксально, але основним об'єктом уваги радянських моде-

¹ Журнал Мод. Москва. 1945. № 1. С. 3.

² Журнал Мод. Москва. 1945. № 2. С. 18.

³ Бланк А. Искусство моделирования костюма // Журнал Мод. Москва, 1945. № 3–4. С. 1.

льєрів стали модні тенденції переможених Німеччини й Австрії. Німецька і австрійська модні індустрії особливого розмаху набрали саме в часи Другої світової війни, коли за відсутності конкуренції Берлін, Відень і Франкфурт стали центрами європейської моди. В перші післявоєнні роки у Відні вийшла низка російськомовних каталогів та журналів, де розглядалася проблема стилю та моди, спрямованих на радянську аудиторію. Зокрема, в одному з таких журналів за 1946 р. були ретельно розписані тодішні тенденції жіночої моди — яскраві тканини з делікатними візерунками у формі квіточок, гілочок, листочків і крапочок, великі хустки, які рекомендували носити, накинувши на плечі, та пальта з хутряними комірами, манжетами тощо¹.

Того ж 1946 р. у Відні російською надрукували ілюстрований модний журнал для чоловіків. Відповідно до концепції журналу, основний акцент у чоловічому одязі сезону 1946 р. було зроблено на простоті крою та пастельних тонах. Модний крій костюма мав злегка приталений, з широкими плічками та звужений у стегнах піджак, до якого пропонувались як довгі, так і вкорочені штани-гольф. Модельєри журналу також пропонували чоловікам два види пальт — реглан з відворотами й двобортне пальто з широким хутряним коміром². До Львова мода на штани-гольфи прийшла 1946 р., і тут їх ще називали «помпами». Наприкінці 1940-х рр. дорослі львів'яни вже зрідка носили «помпи», натомість вони залишилися невід'ємною частиною гардеробу для юного покоління (Лл. 1).

З 1947 р. закордонні модні запозичення в Радянському Союзі стали завальовані. У редакційні статті «Журналу Мод» «До питання моделювання», йшлося, що надмірне копіювання західних модних тенденцій, виготовлення «моделі заради моди» чи «мистецтва заради мистецтва» нібито йшло в розріз із бажанням народу. Радянській індустрії мод не підходили часті зміни силуетів одягу, які б змушували неповоротку радянську легку промисловість швидко реагувати на зміни. Радянським модельєрам рекомендували звернути увагу на народне мистецтво й фольклор, при цьому наголошувалося, що використання народної творчості з її домотканим полотном не схвалюється. Народний стиль не мав загромаджувати композицію костюму, а орнамент і прикраси повинні були тільки підкреслювати його форму. Оскільки основним призначенням радянського одягу мала стати функціональність, конструкторам поставили завдання якнайшвидше створити радянську школу моделювання, яка б продукувала ескізи одягу для повсякдення, дозвілля та свят³.

Новий вектор розвитку, оприлюднений з центру, поживав ініціативу місцевих Будинків мод, які сміливіше розпочали впроваджувати народ-

¹ Элегантные моды. Вена, 1946. Разрешено к печати военной цензурой при СКК (союзная контрольная комиссия) Австрии. С. 1.

² Мужские костюмы. Вена: Согра, 1946. С. 1.

³ К вопросам моделирования // Журнал Мод. Москва, 1947. № 1. С. 3.

Лл. 1. Львів, січень 1951 р.
Архів Генеги Р. Я.

ськими національними елементами¹. В умовах сталінської реакції редакція журналу дуже несміливо рекламувала видання, остереігаючись можливих помилок і наперед перепрошуючи читачів.

Модна революція Крістіана Діора 1947 р., яка вплинула на світові модні тенденції, виявилася для моди Львова другої половини 1940-х рр. віддаленою перспективою. «Новий погляд» («New look») модельєра, названий так з легкої руки головної редакторки американського журналу «Харперс Базар» («Harper's Bazaar») Кармел Сноу (Carmel Snow), через закритість радянського суспільства, дійшов до СРСР значно пізніше, але й протримався тут довше, фактично до кінця 1950-х рр. Так, у московському кравецькому виданні 1955 р. серед чотирьох основних видів крою жіночих суконь центральне місце займав силует К. Діора, котрий у книзі подається «як крій строгої форми, звужений у талії і розширений знизу». Такий одяг пропонували носити молодим жінкам для акцентування на тонкій талії (Бланк, А. & Гореленкова, Ф. 1955, с. 8). Новий одяг рекомендували шити зі штапелю, віскози, шерсті, натурального шовку, епонжу та komponувати з невеличким капелюшком і елігантним модельним взуттям на високих підборах (Кибалова, Л. & Горбенова, О. & Ламарова, М. 1989, с. 315; Васильєв, А. 2010, с. 277, 366).

¹ Моді // Київ, 1952. Вип. 1. С. 1.

Важливе місце в післявоєнній модній культурі не лише Львова, але й усього СРСР посідало хутро. Особливо модні були горжетки з чорнобурки, які поширилися в перші повоєнні роки після масового пограбування подоланих супротивників у Німеччині й Австрії, а згодом завдяки роботі хутряної промисловості. Попри певну статусність хутряних горжеток, мода та наявність грошей робили їх доступними для багатьох категорій населення, що не раз ставало предметом жартів у гумористичному журналі «Перець». «Хоч здачі [в касирки] у неї немає, зате в чорнобурці [за 5 500 руб.] гуляє»¹, або — «... Чим більше хутра тим більше охотників»², іронізував журнал під карикатурами. Модне хутро в 1944–1946 рр. було довгошерстим та рідко ставало матеріалом для цілого виробу, радше окрасою одягу в формі коміра чи опушки. Одяг, у якому передбачали хутровий комір, шили з округлим вирізом біля шиї, зі щільним або вільним силуетом (Дзеконьська-Козловская, А. 1977, с. 227, 228).

Хутро, поряд з іншими виробами легкої промисловості мало свою градацію. До готових хутряних виробів того часу відносили коміри, горжетки, шуби, манто, жакети, головні убори. Носили хутро й чоловіки, які окрім традиційних хутряних шапок претендували ще й на хутряні коміри, котрі, щоправда, були тільки двох фасонів — прямий та шалі. Чоловічі вироби шили з хутра видр, більків (дитинчат тюленя), каракульських овець, кролика та морських котиків. Натомість жіночі коміри мали значно більше видів та фасонів, які до того ж часто змінювалися. Хутряні манто й жакети за основною частиною поділяються тільки на два фасони: прямий і в талію, останній, залежно від ширини подолу, поділявся на гладкі й кльош. Проте королевою жіночих хутряних аксесуарів була горжетка — кругла (хутро песця чи лисиці з мінімальними надрізами, фактично повністю зберігало форму геть аж до голови й кігтиків на лапках) та розгорнута (хутро мало підкладку) (Андрусевич, Д. А. 1954, с. 220).

Здавалося, що популярність хутра ніколи не досягне апогею й попит на нього лише зростатиме. Ще в липні 1949 р. Львівська швейна фабрика № 1 розпочала працювати над черговим замовленням — виготовляти верхній зимовий жіночий одяг: шерстяні та плюшеві пальта з обов'язковими хутряними комірами. За квартал мали виготовляти не менше, ніж 6 тис одиниць³. Але вже на початку 1950-х рр. попит на хутро у Львові спадає. Це спонукало торгівельну мережу міста навіть удатися до активної реклами. Львівський «Главунівермаг» активно рекламував манто ховрашкове, каракуль (Іл. 2), каракульчу, єнота⁴. Магазин «Укродяг» — хутро чорно-бурої

¹ Самума С. З миру по нитці, касирці — лисиця // Перець. Журнал сатири й гумору. Київ, 1945. № 21–22. С. 4.

² Перець. Журнал сатири й гумору. Київ, лютий 1946. № 4 (87). С. 7.

³ Вільна Україна. 6 липня 1949. № 131 (1833). С. 4.

⁴ Вільна Україна. Злистопада 1951. № 260 (2491). С. 8.

Іл. 2. Каракулева шапка і комір. 1953 р.
Архів Генези Р. Я.

тканинами — трико з кольоровою смужкою, кольорові з малюнками та букле. Популярні були як однобортні, так і двобортні костюми (Самаров, Г. А. & Черемних, А. И. 1960, с. 33). Цей стиль, очевидно, запозичили з-за океану, де він набрав популярності відразу після війни. В США такі костюми відносили до стилю «зут» — широкі штани, зібгані на талії, піджак з широкими плечима, що доходив практично до колін. Прихильником такої моди був американський співак Френк Сінатра (Которн, Н. 1998, с. 56, 57).

Існував певний зв'язок між фасонами костюмів і пальт, які часто збігалися, водночас різнилася довжина піджака та довжина пальта — що довший піджак, то коротше пальто й навпаки. Пальто мало вільний на вигляд крій, якщо дивитися на груди та спину, а доповнювали це враження широко пришиті гудзики, вузькі лацкани й заокруглений комір (Самаров, Г. А. & Черемних, А. И. 1960, с. 81, 82).

На початку 1950-х рр. у Львові набув популярності спортивний стиль одягу. Виготовлений з недорогих тканин (віскоза, штапель), такий одяг часто мав малюнок у смужку, рослинний орнамент та вточені рукави з невеликими плічками². Яскравою ознакою стилю був піджак зі стягнутим поясом або півпоясом на талії, накладними кишнями, невеликими лацканами

лисиці, голубих песців, готові жіночі пальта з хутром¹. Тож на початок 1950-х рр. пропонування хутряних виробів у Львові вже перевищувало попиту.

У 1948–1952 рр. характерними рисами чоловічого костюму були більша ширина грудей і спинки піджака, які досягалися за допомогою вузьких комірів та лацканів. Піджак видовжився, для прикладу: піджак 48 розміру III росту мав довжину 78 см. Піджаку надавали форму мішкуватості зверху й деякого прилягання в стегнах. Штани відтепер виготовляли як з манжетами, так і без, трохи вужчими внизу. Ширина штанів знизу становила 25 см, що на 5 см менше порівняно з фасонами середини 1940-х рр. Модними кольорами були синій, сірий, коричневий і зелений,

¹ Вільна Україна. 2 грудня 1952. № 284 (2821). С. 4.

² Журнал Мод. Москва, 1953. № 2. С. 37.

або без них та з застібкою «блискавка», яка тоді лише входила в моду (Самаров, Г. А. & Черемних, А. И. 1960, с. 43, 46, 122, 124, 125). Вперше виробництво нового для радянської промисловості виробу в місті освоїв «Львівський учбово-виробничий комбінат глухонімих № 2» 1951 р¹. На середину 1952 р. виробництво «блискавок» у Львові вже було механізоване², а кравецькі вироби з ними набули масової популярності. Лідером з впровадження інновації стала міська артіль «Паризька комуна», яка швидше за інших інтегрувала їх до одягу. Справжнім «криком моди» середини 1950-х рр. стали чоловічі (а згодом і жіночі) короткі двохколірні (переважно блакитно-чорні) спортивні куртки з розлогим комірцем на кокетці, застібкою «блискавка» та стягнутим поясом. Ще дві «блискавки» розмішувалися на кишенях трохи нижче від кокетки, виконуючи декоративну роль (Лл. 3)³. Аналізуючи радянську моду початку 1950-х рр., зауважуємо там нове явище — масове поширення китайського одягу. Львів не став винятком. В обмін на військову та політичну підтримку новостворена Китайська народна республіка суттєво наростила експорт до СРСР трикотажу, верхнього одягу й товарів широкого вжитку. На політичну кон'юнктуру зреагувала і радянська легка промисловість, запровадивши виробництво моделей на зразок китайського традиційного одягу⁴. Китайський одяг був яскравий, високоякісний, відносно недорогий, з цікавими маркетинговими підходами. Наприклад, бавовняні чоловічі сорочки часто пропонувались упакованими по півдюжини, тощо. Популярність такого вбрання часто обмежувалась усюдисущим радянським дефіцитом, який суттєво корегував модні бажання львів'ян.

На початку 1950-х рр. зблизилися силуети чоловічого та жіночого костюмів. Жінки почали носити штани й спортивні куртки, а чоловіки — картаті сорочки, за кроєм наближені до жіночих. Водночас, поряд з новими модними тенденціями, деякі класичні речі залишилися незмінними. Зокрема, постійною була популярність звичайного чоловічого костюма. В ньому мінялися тільки нюанси — ширина чи нахил пліч, рукавів, довжина маринарки та штанів, розміщення кишень, ширина й форма лацканів, коміру, колір тканини. Правда, з'явився реглан у чоловічих пальтах та куртках — суцільно кроєний рукав і трохи звузилися до низу штани (Мерцалова, М. Н. 1972, с. 173, 174). Загалом чоловічий одяг 1950-х рр. став легшим та з м'якими формами, порівняно з модними тенденціями 1940-х рр.

1952 р. у жіночій моді тривали тенденції з поширення хусток-пелерин, які тепер стають популярним аксесуаром літнього одягу. Хустка-пелерина

¹ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 420. Протокол засідання виконкому міської Ради депутатів трудящих та рішення з матеріалами березень 1951 р. Арк. 47.

² Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 487. Протоколи, рішення виконкому міської Ради депутатів трудящих та матеріали березень 1952. Арк. 98.

³ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 601. Рішення виконкому міської Ради депутатів трудящих, жовтень — грудень 1953. Арк. 147, 148, 158.

⁴ Журнал Мод. Москва, 1950. № 3. С. 40.

Іл. 3. Куртка спортивного стилю. 1952 р.
Архів Генези Р. Я.

стала заміником літнього пальто й елементом нових візуальних образів жіночого одягу. Пелерину-накидку переважно вдягали зі спідницею, виготовлену з такої самої тканини, та світлою блузкою. В моду також повернувся один із улюблених фасонів Коко Шанель, популярний іще з 1930-х рр., який мав безліч форм (сукня-пальто, півпальто, довгий жакет з укороченими рукавами «три чверті») й одну збірну назву — «труакар». Для оздоблення «труакарів» часто використовували однотонну, ручну та машинну вишивки, мережива¹.

Весняно-літній сезон 1953 р. жіночого одягу акцентував на плавних лініях жіночих суконь, підплічники, що візуально збільшували ширину плечей, відтоді мали невелику округлу форму, а спідниці розширювалися донизу. Шовк утримував

лідерство серед популярних тканин. Шовкові сукні з великими принтами були хітом сезону. Чимраз більшої популярності набували жіночі демісезонні пальта реглан і півреглан з широкими рукавами, манжетами або хлястиком. М'якість силуетних ліній досягалася завдяки незастроченим виточкам від плеча й по лінії талії. Пальта були як вільного, так і приталеного крою зі шкіряним або ж тканинним поясом².

Виходячи з загальнодержавних підходів забезпечення дітей одягом за залишковим принципом, львівські діти та підлітки не відрізнялися зовнішнім виглядом від однолітків з інших радянських міст. Попри значну кількість кравецьких і шевських майстерень, пошити одяг чи взуття для дитини у Львові було справжньою проблемою. Майстерні відмовлялися брати дитячі замовлення через велику витратність і малі відпускані ціни. Проблема набула такого розмаху, що на черговому засіданні Виконкому майстерні «Обллегпрому» примусово зобов'язали приймати дитячі замовлення³. Комісія виконкому констатувала, що асортимент дитячого вбрання дуже обме-

¹ Новості летнього сезону // Журнал Мод. Москва, 1952. № 2. С. 2, 3.

² Весна — Лето 1953 года // Журнал Мод. Москва, 1953. № 1. С. 1, 2, 16.

³ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 334. Протокол засідання виконкому міської Ради депутатів трудящих та рішення з матеріалами серпень 1949 р. Арк. 61.

жений¹. Виготовлені на «Львівській швейній фабриці № 2» дитячі пальта з хутряним коміром і хутряною окантовкою на рукавах були дуже незграбні, з грубої тканини, важкі й неоковирні². Але навіть ці товари годі було знайти на прилавках львівських крамниць, тож дефіцит дитячого одягу відчувався ціле післявоєнне десятиліття. Звичайному обивателю підібрати одяг для дитини теж було проблемою. Формально було ніби все добре, ще в липні 1947 р. з ініціативи виконкому, на пл. Міцкевича, 10 відкрили ательє дитячого одягу³. Насправді ж ательє закривало мізерну частку потреб міста в цьому сегменті забезпечення. Напередодні виборів до місцевих Рад, наприкінці 1950 р., мешканці Львова під час звітних зборів озвучили кандидатам пропозиції збільшити асортимент жіночого й дитячого одягу, особливо для дітей від 8 років, ліквідувати хабарництво в кравецьких та шевських майстернях і ательє⁴.

Очевидно, що проблема забезпечення дитячим одягом була більш системна, загальносоюзна й стосувалася не лише Львова. 1951 р., чи не вперше на сторінках центрального «Журналу мод» було запропоновано моделі для немовлят і дошкільнят. Проілюстровано моделі дитячого одягу типу «распашонка», різноманітних чепчиків та піжам⁵. Згодом з'явилась і спеціалізована кравецька література, яка пропонувала дитячий одяг відповідно до вікових категорій. Для дівчаток ясельної й дошкільної груп рекомендували сукні вільного покрою — на кокетці та без кокетки, а талію в таких сукнях не позначали. Доволі часто сукні й костюмчики для дітей ясельної та дошкільної груп виконували з зображеннями чи аплікаціями певної тематики. Сукні — «золота рибка», «гуси-лебеді», «ялинка», «грибочок»⁶ і костюмчик «морячок» були доволі затребуваними. Втім, попри певні успіхи радянської легкої промисловості, дефіцит дитячого одягу відчувався й був невід'ємною характеристикою післявоєнного Львова.

Загалом, аналізуючи післявоєнні тенденції львівської моди, слід зауважити, що вона базувалася на загальних принципах тогочасного моделювання й залежала від лінії пліч, грудей, талії, стегон, коміра, лацкана, бортів (однобортний-двобортний) і рукавів. Кожна з цих деталей творили форму й фасон костюму або плаща, періодично змінювалися, залежно від модних тенденцій, переважно кожні 10 років. Окрім того, одяг групувався за низкою ознак — призначенням, матеріалом, сезонністю, розміром, зростом, статеві-віковими ознаками, видовою різноманітністю, складністю пошиття й фасонами.

¹ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 379. Протокол засідання виконкому міської Ради депутатів трудящих та рішення з матеріалами серпень 1950 р. Арк. 128–132.

² Вільна Україна. 6 жовтня 1953. № 236 (3081). С. 3.

³ Вільна Україна. 1 липня 1947. № 128 (1313). С. 8.

⁴ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 406. Предложения избирателей и материалы по их выполнению. Июль — ноябрь 1950 р. Арк. 27.

⁵ О детской одежде // Журнал Мод. Москва, 1951. № 3. С. 30.

⁶ Ревекка Тимченко Как одевать детей // Журнал Мод. Москва, 1953. № 2. С. 38.

Під час масового пошиття одягу, для зручності, використовували фіксовані ріст і розмір. Традиційно було 5 ростових величин (від 155 до 182 см), які накладалися на повноту й виражалися в розмірах від 44 до 58. Потреба вийти за межі розмірів вирішувалась індивідуально. Для швидшого пошиття одягу, а також покращення якості крою, кожен з розмірів передбачав лекало, на практиці ж лекала виготовляли тільки 48 розміру, інші розміри отримували шляхом пропорційного збільшення чи зменшення еталону (Класен, Н. А. & Чернов, Н. В. & Архангельский, Н. А. 1947, с. 269; Самаров, Г. А. & Черемних, А. И. 1960, с. 17). Такий підхід потребував неабияких кравецьких умінь, що в умовах планової економіки не завжди було можливим. Це значною мірою пояснює великий відсоток бракованого одягу в торговельних мережах міста й рекламацій після його купівлі. Звужували свободу вираження та рамки можливостей модельєрів різноманітні ГОСТи, на які спиралася радянська легка промисловість.

Важливим модним елементом, котрий доповнював ансамбль одягу львів'янина, було взуття. Більшість пропонованого містянам взуття становило виготовлене відповідно до тогочасних радянських стандартів. Іще якусь частину виробляли місцеві майстри за зразками колишніх польських лекал. З приходом більшовиків систему виготовлення й розповсюдження взуття у Львові було уніфіковано, тож вона практично не відрізнялася від інших міст СРСР. У післявоєнний період розрізняли чотири основних групи взуття, залежно від матеріалу: юхтове, хромове, текстильне та комбіноване. Серед цієї класифікації існували підгрупи залежно від способів кріплення підошви. Наприклад, одним із найкращих вважалося рантове взуття, в якому підошву пришивали до невеликого вузького ремінця (ранта), котрий, у свою чергу, пришивався до устілки, чи «аго взуття», яке отримало назву від клею «Аго», або ж гвинтове, дерев'яно-шпилькове та взуття «парко». Особливо популярні моделі взуття отримували народні назви за візуальними ознаками чи формою кроїння, наприклад — витяжні та прикрійні чоботи, чоловічі черевики «дербі», жіноче взуття «лодочки», «румунки», «спортивки», «гусарики», дитячі «пінетки» (Сергеев, М. Є., & Кирюхін, Т. Ф., & Церевітінов, Б. Ф. 1947, с. 65, 66, 71).

Необхідно наголосити, що в 1940–1950-х рр. у Львові існувала, тепер уже відсутня практика вдягати в негоду поверх шкіряного гумове взуття. Відповідно на гумові калоші, ботики й туфлі існував певний попит у Львові. В свою чергу, калоші поділяли ще на три види залежно від висоти бортів: калоші (низенькі), півботи (середні), боти (високі). Наступна група — ботики (гумові черевики) з різноманітними застібками (блискавка, гачок, пряжка, кнопка) й нарешті гумові туфлі поділялися на пляжні, купальні та плімсолі (спортивного типу). Окремо класифікувалися гумові чоботи (гумовці) (Сергеев, М. Є. & Кирюхін, Т. Ф. & Церевітінов, Б. Ф. 1947, с. 99–101).

Нетиповим для Львова нововведенням стало поширення валяного взуття. Радянська легка промисловість пропонувала два типи валянок — грубошерсті та фетрові, які могли бути як фарбовані, так і нефарбовані. Ця пропозиція орієнтувалась як на жінок, так і на чоловіків та дітей. Проте місцеві без ентузіазму купували валянки, відаючи перевагу традиційним і популярним на Заході чоботам. Як пригадувала львівська письменниця Ірина Вільде: «на Краківському базарі, стоять ...одним рядом, закутані у хустки, в кожухах і чоботях (валянки ще не популярні серед західноукраїнського селянства) молодіці...»¹. Нові мешканці Львова, зазвичай приїжджі зі Сходу, попри звичність до такого типу взуття, не завжди бажали виділятися на тлі інших і також неохоче носили валянки в умовах міста.

Післявоєнна взуттєва мода розвивалась у тісному симбіозі з модою панчішною. Атрибутом жіночого гардеробу були панчохи. На початку ХХ ст., як матеріал для панчіх, переважно використовували шовк, фільдеперс (гладеньку, подібну до шовку целюлозно-паперову кручену пряжу) (Васильев, А. А. 2010, с. 300). Виробництво цих тканин було доволі затратним, що сприяло дефіциту цієї продукції. Під час війни й у перші післявоєнні роки дефіцит іще більше поглибився. Інколи це штовхало жінок удаватися до імітації — малювати чорні лінії на ногах для ефекту панчішних швів. Справжню революцію в моді спричинив синтез капрону. 1938 р. німецький учений Пауль Шлак (Paul Schlack) винайшов синтетичний матеріал — капрон (перлон), аналог американського нейлону — 66 (Васильченко, А. В. 2009, с. 6, 129, 130). Капрон мав стійкість до стирання в 10 разів більшу, ніж віскоза, а додавання капронової нитки до інших тканин підвищувало їхню міцність у 2,5 раза. Були в капроні й недоліки — низька гігроскопічність, наявність у виробі статичної електрики, велика «ліпофільність» (швидке всмоктування жирів, плями потім важко виводилися) й зменшення еластичності капрону під дією світла, тощо. Технологію виробництва капрону запозичили більшовики й почали активно використовувати в радянській легкій промисловості. Перший промисловий капрон у СРСР було отримано вже 1948 р. (Русаков, С. И. & Морозовская, И. С. & Андреева, И. А. 1967, с. 25, 50).

На початку 1950-х рр. капрон з'явився у Львові. 1951 р. львівські магазини вже пропонували капронові панчохи всіх розмірів². «Львівська державна панчішна фабрика» освоїла випуск капронової продукції, зокрема рожеві жіночі панчохи, чоловічі шкарпетки синього, помаранчевого та яскраво-зеленого кольорів. Водночас варто наголосити, що якість продукowanego у Львові капрону була доволі низькою (Лл. 4). Після кількох днів носіння вироби втрачали форму й рвалися³. Жіночі панчохи під торговою мар-

¹ Вільде І. На львівському базарі // Вільна Україна. 9 грудня 1945. № 243 (910). С. 3.

² Вільна Україна. 3 листопада 1951. № 260 (2491). С. 8.

³ Львовская Правда. 28 мая 1948. № 125. (682). С. 3.

Іл. 4. Упаковка жіночих капронових панчіх. Архів Генегі Р. Я.

якості, бо тримали форму тільки до першого прання й не мали модного поздовжнього шва як у виробах, виготовлених на плоско-панчішних машинах (Андрусевич, Д. А. 1954, с. 177).

Носили тогочасні жіночі панчохи переважно за допомогою підв'язок із кольорового шовку, сатину й інших матеріалів. Поділялися вони на: круглі ножні, з гумовою поясною стрічкою та тканинні пояси-корсажі. Мали підв'язки шкарпеток чоловіки й діти — їх виготовляли з вузької гумової стрічки, з одного кінця якої прикріплено тримач шкарпетки, а з другого — гачок, який захоплює стрічку, що оточує ногу, дитячі ж підв'язки однією стороною з петлею пристібалися до гудзика на грудях, з іншою боку була прищепка, яка тримала панчохи (Гуревич, Б. С. & Сергєєв М. Є. & Сучкова М. Н. 1946, с. 61, 62).

Окреме місце в формуванні модного стилю львів'янина займали зачіски. Постригтися, поголитися, зробити зачіску, манікюр можна було в міських перукарнях, які були як у приватній, так і в державній власності. Державними перукарнями й перукарнями чи, як їх іще тут називали «голярнями», керував «Львівський обласний трест перукарського господарства»³. Перукарні були загальні та відомчі. Загальні — це комунальні й артільні перукарні, що обслуговували більшість населення, натомість відомчі (фабричні, заводські, військові та інші) — решту його невелику частину. Перукарні загальні або відкриті поділялися на звичайні та підвищеного комфорту. Останні забезпечувались просторішими приміщеннями, новітнім професійним обладнанням та майстрами вищої кваліфікації, не нижчої від другої групи. Ціни в таких перукарнях були на 25% вищі від звичайних (Лазарев, К. Г. 1947, с. 4).

¹ Львовская Правда. 18 сентября 1953. № 221 (2318). С. 4.

² Вільна Україна. 24 липня 1949. № 144 (1846). С. 3.

³ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 73. Черновые материалы к протоколам заседаний исполкома Львовского городского Совета депутатов трудящихся октябрь — ноябрь 1945 г. Арк. 241.

Важливу роль у формуванні львівського післявоєнного ринку перукарських послуг відіграла приватна ініціатива. Певна кількість невеликих майстерень, допоки дозволяла місцева влада, перебувала в приватній власності, відповідно самостійно встановлювала тарифи та корегувала режим роботи. Ба більше, навіть майстри державних перукарень, у багатьох випадках, також вимушені були самостійно забезпечували себе витратними матеріалами й відповідно встановлювали ціни за послуги, які відрізнялися в значно більший бік від установлених державних тарифів. Для прикладу, звичайна гаряча завивка щипцями, за постановою РНК УРСР від 01.09.1944 р. мала коштувати щонайбільше 6 руб., натомість у львівській мережі перукарень «Смичка» вона коштувала 25–30 руб. Жіноча завивка коштувала за преїскурантом — 50 руб., насправді платили 150 руб¹. Також ціни різнилися й у державних перукарнях. Так, чоловіча стрижка «бобрик» (бобрик-каре, півкруглий бобрик, бобрик полька (нагадувала чотирикутник)) та «бокс» (волосся тільки на маківці) в звичайній перукарні коштувала 2,50 руб. і на 1 руб. дорожче — в перукарні підвищеного комфорту; гоління голови (тушовка) відповідно — 2–3 руб.; фасонна стрижка — 1,50–2,20 руб.; компрес із вазеліном — 1,50–2,20 руб.; миття голови — 2,50–3,70 руб.; гоління бороди — 1,50–2 руб.; одеколон на голову — 5–7,50 руб.; одеколон на обличчя — 4–6 руб.; завивка чоловіча гаряча — 3,50–5,20 руб. Дорожче цінилися перукарські послуги для жінок. Проста стрижка коштувала: 2–3 руб.; гаряча завивка — 4–6 руб.; завивка модельна — 8–12 руб.; завивка локонів — 2–3 руб.; перманент — 50–75 руб., фарбування брів і вій — 3,50–5,20 руб. за кожну з операцій, манікюр гігієнічний — 3–4,50 руб., покриття лаком нігтів — 2–3 руб. Але реально державного тарифного плану мало хто дотримувався². Відпускаючи клієнта, перукар заповнював картку з помітками про виконані роботи, які оплачувались у касі відповідно до преїскуранту (Лазарев, К. Г. 1947, с. 39).

Відкрито переплачувати за послуги ніхто не вимагав, формально клієнта могли обслужити й відповідно до державних тарифів, але не отримавши відповідних чайових, двері для таких відвідувачів відтепер було зачинено. Всі наступні спроби отримати обслуговування в цій перукарні ігнорувалися під різноманітними приводами³. Завдяки довільним цінам перукарні швидко виконували місячний план і надалі спокійно працювали на себе. Загалом, за підрахунками депутатів Львівського Виконкому, близько 75% виторгу львівські перукарі привласнювали⁴, маючи непогані прибутки, хоч офіцій-

¹ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 58. Докладные записки, справки, материалы для ознакомлення и информации председателя горсовета, январь — декабрь 1945 г. Арк. 19–21.

² Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 62 «в». Постанови Львівсько міської Ради депутатів трудящих, липень — вересень 1945 р. Арк. 286–288.

³ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 344. Протоколи сесій міської Ради депутатів трудящих, січень — червень 1949 р. Арк. 83–84.

⁴ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 72. Черновые материалы к протоколам заседания исполкома Львовского городского Совета депутатов трудящихся, август — сентябрь 1945 г.

на зарплата перукаря на 1948 р. була відносно невелика — 500 руб. (перукарня готелю «Інтурист»)¹.

Серед європейських жіночих зачісок 1946 рр. лідерство утримували зачіски «паж» (волосся ззаду спадало до пліч і вкладалося у різноманітні сітки, водночас відкритими залишалися локони спереду, гарно вкладені над чолом) та зачіска, коли все волосся зачісувалося доверху та закручувалося у локони (Дзеконська-Козловская, А. 1977, с. 216–219, 246–248). 1947 р. ця зачіска, щоправда, під назвою — «субретка» й «примадонна», через закордонне кіно поширилось і на теренах СРСР. Щоправда, західні модні перукарські віяння гостро критикувалися, зокрема на сторінках «Перця»: «... ще для неї кінозірка з кадрів імпортованих картин завжди правила за мірку, за останніх мод аршин. Під субретку й примадонну підроблялась с'як і так, та зачіска закордонна їй не личила ніяк...»². Тим не менше, повністю відмовитися від західного впливу було неможливо. 1949 р. у Львові набула популярності нова жіноча зачіска — «á la Titus» чи, як її ще називали, «гарсон», у котрій волосся коротко стриглося з обох боків на зразок хлопчиків-підлітків і потім зачісувалося зверху вниз за напрямком росту (Дзеконська-Козловская, А. 1977, с. 216–219, 246–248).

На початку 1950-х рр. дуже популярним серед львівських любителів моди, як жінок, так і чоловіків, був метод тривалої хімічної завивки — перманент (за умови правильного догляду зачіска трималася 6 місяців). Перманент потребував від перукаря не лише знання перукарського мистецтва, але й певних знань із фізики, хімії, фізіології людини та медицини. Важливо було точно вгадати пропорції хімікатів, від чого залежала якість перманенту. В різний час до складу цього розчину входили: їдкий калій і натрій, сульфід, поташ, бура. Згодом було визначено стандартний склад розчину для перманенту, який базувався на сульфаті натрію. Розчином пом'якшували волосся, після чого піддавали термічній обробці. Багато перукарів тримало в таємниці склад хімічного розчину при підготовці волосся до завивки (Лазарев, К. Г. 1958, с. 10 17, 20 30, 38, 39, 46 51).

За способом виконання перманентні завивки були електричні й парові. Спочатку для цього використовували спеціальні металеві щипці, які нагрівали на примусі, згодом почали використовувати електричні ручні щипці й нарешті електричні та парові перманентні апарати. В середньому такий апарат мав від 8 до 50 нагрівальних трубок. Парова завивка працювала за схожим принципом, але тут нагрівальним елементом для волосся була пара, яка надходила гумовими трубками зі спеціального пароутворювача, що міг бути переобладнаним навіть із чайника чи каструлі. Паровий

Арк. 19–20.

¹ Держархів Львівської обл. Ф. Р-6. Оп. 2. Спр. 274. Протокол засідання виконкому міської Ради депутатів трудящих, липень — жовтень 1948 р. Арк. 206–207.

² Білоус Д. Головоломка // Перець. Київ, червень 1947. № 12. С. 7.

перманент особливо шанували там, де не було електрики. Існували два різновиди перманентних завивок — вертикальна й горизонтальна. Для вертикального способу волосся накручували вертикально до голови, відповідно для горизонтального — горизонтально. Волосся після перманенту вкладали «віночком» (Лл. 5), «хвилями», «односторонніми хвилями», «великими локонами», «валиком вверх-вниз», «локонами по усій голові», «зукладкою чуб». Фарбували волосся рослинними барвниками — хною, басмою, штучними барвниками — урзолом, марганцевокислим калієм та знебарвлювали 3-відсотковим розчином перекису водню і фарбою оксигідроль (Лазарев, К. Г. 1958, с. 10–17, 20–30, 38, 39, 46–51).

У перші післявоєнні роки перукарні виконували ще й санітарно-профілактичну роботу. Перукар мав розпізнавати основні заразні й шкірні захворювання, проводити відповідні профілактичні заходи та за потребою навіть відмовити в обслуговуванні клієнта без відповідної довідки від лікаря. Робочі інструменти підлягали обов'язковій дезинфекції денатурованим спиртом, а в разі його відсутності, нагріванням на спиртівці 20 с. (Лазарев, К. Г. 1947, с. 4, 20–30).

Досліджуючи післявоєнне модне середовище Львова, слід зауважити, що з 1946 р. у місті вже чітко вирізняли модників, які були прихильниками певних поведінкових манер і ревно дотримувалися крикливого стилю одягу¹. В підсумку це вилилось у формування цілого напрямку молодіжної культури чи радше субкультури, яка згодом отримала назву «стиляги». Витоки цієї субкультури слід шукати в запозиченнях, а саме в середовищі німецької молоді кінця 1930-х рр., де існували так звані «шлурфи» («*schlurfen*» — перемішувати, ті, що перемішують, поєднують) та «свінгюєнди» («*Swingjugend*» — молодь, що гойдається), які, в свою чергу, наслідували американський стиль одягу, слухали американську музику й захоплювались американською культурою. Учасників цих субкультур вирізняли окрема поведінка, спеціальна напівзігнута осанка з руками в кишенях, цигарка в роті, рухались вони повільно і недбало, демонструючи при цьому зневагу до суспільних норм (Васильченко, А. В. 2009, с. 221–223). Усі ці ознаки в тій чи іншій формі інтегрувались у радянське модне молодіжне середовище, набуваючи щоразу більшої популярності.

У Львові певний час не було усталеної назви для цієї категорії модників. У перші післявоєнні роки їх називали «дженжиками», «снобами», «франтами», «денді», «піжонами», «фраярами» та «фіфами». Журнал «Перець» у виданні для Західних областей УРСР за 1946 р. називав цих модників «франтами», характеризуючи їх як людей, котрі мають смак до життя, і водночас нехтують суспільно-громадським правилами, глузують з людей, що

¹ Горобець М. Вуски дугасики // Перець. Видання для Західних областей УРСР. Київ, 1946. № 4–5. С. 5.

Лл. 5. Зачіска віночок. 1951 р.

не вміють пристосуватися до життя, та називають їх «недотепниками»¹, а типових післявоєнних модниць у коротеньких спідницях із хутряними горжетками — «фіфами»². Більшість львівських «франтів» були дітьми чиновників та можновладців, а саме, син головного адміністратора театру на пріз-

висько «Клей», син директора закускової «Жак», син начальника контори «Миськпаливо» Юра, син директора гастроному, тощо. Часто в модників була специфічна та не всім зрозуміла мова-жаргон. Основними зацікавленнями «франтів» були мода, косметика, татуювання, світське життя³.

Якщо скласти просопографічний портрет звичайного львівського модника кінця 1940-х — 1950-х рр. на основі журналу «Перець», то зазвичай ми б побачили молоду людину 20–25 років, яка носить широкі штани (56 см знизу) в перші післявоєнні роки, вузькі штани-дудочки з середини 1950-х рр., взуття на грубій підшві, яскраву — білу чи рожеву сорочку (типу зефір) з манжетами, строкату краватку або метелик (бобік). Важливими елементами зовнішнього вигляду були специфічна зачіска, часто перманент і тоненькі вусики, які формувалися марудним вищипуванням волосків пінцетом, що потребувало терпіння клієнта й певних навиків перукаря. Обслуговували таких клієнтів у перукарнях таємно, або ж за межами перукарень за рекомендацією довірених осіб⁴. Дещо менш популярні були довгі вуса, які ще називали «українськими», та вкорочені — англійською «toothbrush moustache standing» (вуса — зубна щітка). Серед тогочасних модних форм борід популярними були клиновидна еспаньйола, французька гостра (буланже) та французька кругла (Лазарев, К. Г. 1947, с. 40, 56–64, 80–82).

Щодо загальноприйнятого терміну «стиляга», то він з'явився значно пізніше. Можемо припустити, що одним із перших його використав головний редактор журналу «Крокодил» Дмитрій Беляєв. У тради-

¹ Горобець М. Вусики дугасики // Перець. Видання для Західних областей УРСР. Київ, 1946. № 4–5. С. 5.

² Перець. Журнал сатири й гумору. Київ, 1945. № 23–22. С. 6.

³ Горобець М. Вусики дугасики. Перець. Видання для Західних областей УРСР. Київ, 1946. № 4–5. С. 5.

⁴ Горобець М. Вусики дугасики // Перець. Видання для Західних областей УРСР. Київ, 1946. № 4–5. С. 5.

ційній рубриці журналу «Типи, що відходять в небуття», в березневому номері за 1949 р., опублікована його стаття, де вперше йшлося про це явище¹. Водночас у виданнях «Великої радянської енциклопедії» термін «стиляга» відсутній. У львівській молодіжній пресі згадка про «стиляг» трапляється лише на початку 1950-х рр. У газеті «Радянський студент» за 1956 р. ідеться про «стиляг» як усталене явище, на котре доводилося реагувати. «Радянський студент» характеризує їх як юнаків у вузьких штанах з широкими манжетами, зелених піджаках і яскравих краватках, дівчат у квітчастих сукнях, які мають модні зачіски (довге волосся й вуса, якщо йдеться про хлопців) та взуття на грубій підошві². Попри різкий контраст субкультури «стиляг» з комуністичними принципами, вона міцно вкорінилась у радянському неформальному соціумі 1950-х рр., ставши своєрідною альтернативою тогочасній сірій дійсності. Субкультура «стиляг», незважаючи на малочисленність, мала багато прихильників і була знана за межами СРСР. Для прикладу, згадки про «стиляг» знаходимо в діаспорній «Українській малій енциклопедії» Євгена Онацького. Там «стиляга» — молода людина з заможної партійно-службової родини, яка намагається вирватися з «сірої советської дійсності» бодай зовнішнім виглядом — кроєм штанів та кольором сорочки (Онацький, Є. 1965, с. 1843). І лише в 1970-х рр. «стиляга» отримує академічне визнання — з'являється в науковому тлумачному словнику української мови під редакцією Івана Білодіда як зневажлива назва людини з підвищеним інтересом до модного стилю одягу та манерами, смаками, що не відповідали загальноприйнятим нормам і громадським інтересам³.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що на момент завершення Другої світової війни більшість львівських кравців, шевців і модельєрів, які творили модні міжвоєнні образи містян, з різних причин залишили місто. Відсутність у післявоєнний період у СРСР потужної модельної школи, постійні радянські безгосподарність, дефіцит, штурмівщина з великим відсотком бракованих виробів не сприяли належному забезпеченню містян одягом. У результаті, в умовах дефіциту, забезпечення одягом та взуттям часто залежало від самих споживачів, які самотужки фантазували, проєктували, кроїли й шили, цілком виправдовуючи поширену в той час тезу — «Шейте сами». Вислів не лише став назвою для багатьох радянських видань кравецького профілю, але й доволі точно ілюстрував стан радянської легкої промисловості першого післявоєнного десятиліття. Саме в цей час у Львові почав формуватися новий, дещо спрощений соціально-невибагливий тип міс-

¹ Дмитрий Д. Стиляга. (из серии «типы, уходящие в прошлое») // Крокодил. Москва, 1949. № 7. С. 10.

² Сторчак М., Брандорф В., Тушняков Ю. Про стиль і хороший смак // Радянський студент [Львів]. Листопад, 1956. С. 4.

³ Стиляга // Словник української мови. Т. IX. «С». Київ: Наукова думка, 1978. С. 697.

тянина, з правилами і традиціями підбору та компоновання одягу, які відізнялися від усталених галицьких модних уподобань, носії котрих відтепер перебували в меншості. Такий стан справ був викликаний як докорінними етнічними змінами у Львові (нові мешканці мали свої погляди на моду й одяг), так і складним матеріальним становищем приїжджих, помноженим на загальнодержавний післявоєнний дефіцит.

Міська рада Львова, намагаючись дати раду з забезпеченням міста одягом, активно сприяла відродженню довоєнної легкої промисловості, створенню нових підприємств, формуванню координаційних інститутів, які б задавали тон усій галузі. Діяли вони в річищі загальнодержавної політики, яка відтепер змінила ставлення до моди й модної індустрії загалом. І, якщо в попередні роки питання моди, стильного вбрання перебували на маргінесі більшовицьких починань, то зараз ситуація змінилася. Було започатковано видання добре ілюстрованого модного журналу, ініційовано створення модельних осередків у формі Будинків мод.

Львівський будинок мод, відкритий наприкінці 1953 р., цілком вписувався в більшовицьку систему координат як один із центрів нової радянської моди. Передувала цьому вихована у Львівській профтехшколі низка молодих модельєрів — П. Єселевич, О. Мельник, О. Саєнко, О. Пирожок, М. Дворняк, які відтепер самостійно закривали більшість питань розвитку галузі.

Серед фасонів перших післявоєнних років, які розробили місцеві модельєри, переважав мілітарний силует. Чоловіки переважно доношували військові однострої, жінки носили одяг, подібний до військового (широкоплечий піджак у комплекті зі щільною спідницею трохи вище від колін під чоботи або черевики). Важливу нішу в гардеробах львівських модниць займало довгошерсте хутро. Воно рідко було матеріалом для цілого виробу, використовувалося радше як окраса, у формі коміра чи опушки. Натомість чоловіки обмежувалися хутряними шапками та комірами. Перші післявоєнні хутрянні вироби стали надбанням червоноармійців, а згодом і їхніх родичів після переможного пограбування Австрії та Німеччини.

На початку 1950-х рр. чоловічий і жіночий костюм зблизилися. Жінки відтоді почали носити штани та спортивні куртки, а чоловіки — картаті сорочки, за кроєм наближені до жіночих. Ширина плечей дещо мішкуватих костюмів зменшилась, а довжина піджаків зросла. Водночас зріс відсоток одягу в спортивному стилі. Поряд з новими модними тенденціями деякі класичні речі залишилися незмінними предметами гардеробу львів'ян.

З-поміж взуття особливою популярними в післявоєнні роки були чоботи та калоші різноманітних фасонів, а також чоловічі черевики «дербі», жіноче взуття «лодочки», «румунки», «спортивки», «гусарики», дитячі «пінетки». Не все взуття відзначалося хорошою якістю, але постійний дефіцит і такі речі робив затребуваними.

Ще однією характерною ознакою радянської моди післявоєнного Львова є поява субкультури модників, яких до середини 1950-х рр. називали «франтами», «піжонами», «фраярами», «фіфами». Згодом за ними закріпився термін «стиляги», який характеризував молодих людей, вихідців з партійних та чиновницьких еліт, зовнішній вигляд і поведінка яких не відповідала ustalеним нормам радянського громадянина.

Андрусевич, Д. 1954. *Товарознавство промислових і продовольчих товарів*. Ч. I. Промислові товари. Київ: Державне видавництво технічної літератури УРСР.

Бланк, А. & Гореленкова, Ф. 1950. *Кройка женского платья*. Москва: Государственное научно-техническое издательство легкой промышленности СССР.

Васильев, А. 2010. *Этюды о моде и стиле*. 3-е издание. Москва: Альпина нон-фикшн, Глагол.

Васильченко, А. 2009. *Мода и фашизм*. Москва: Вече.

Голубина, А. 1959. *Искусство одеваться*. Ленинград: Лениздат.

Гуревич, Б. & Сергеев, М. & Сучкова М. 1946. *Товарознавство промислових товарів*. Ч. IV. Галантерейні, трикотажні, і парфумерно-косметичні товари. Київ — Львів: Державне видавництво технічної літератури України.

Дзеконська-Козловская, А. 1977. *Женская мода XX века*. Москва: Легкая индустрия.

Кибалова, Л. & Горбенова, О. & Ламарова, М. 1989. *Иллюстрированная энциклопедия моды*. Прага: Арттия.

Классен, Н. & Чернов Н. & Архангельский Н. 1947. *Товароведение промышленных товаров*. Ч. I. Москва: Госторгиздат.

Кодлубай, І. & Нога, О. 1999. *Нариси з історії львівської моди кінця VIII — початку XX ст.: історико-мистецтвознавчий аспект*. Львів: Фабрика Івана Левицького.

Кокс, Б & Семмі Джонс, К. & Стаффорд, Д. та ін. 2014 *Історія моди. Ілюстрована енциклопедія з давнини до сьогодення*. Харків: Фактор.

Костельна, М. 2014. Творчий пошук у дизайні костюмів представників Львівського го будинку моделей 1950–1970-х рр.: конструктивні та декоративні особливості. *Народознавчі зошити*. № 5. С. 1051–1055.

Костельна, М. 2019. Львівська школа дизайну костюма: традиції і новачі в індивідуальних етноконцепціях 1950–1980-х рр. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 3. С. 343–349.

Которн, Н. 1998. *История моды в XX веке*. Москва: Тривум.

Лазарев, К. 1947. *Парикмахерское дело*. Учебное пособие для школ парикмахеров мужской специальности. Москва — Ленинград: Издательство Министерства коммунального хозяйства РСФСР.

Лазарев, К. 1958. *Перманент. Завивка волос на продолжительное время*. Москва: Издательство Министерства коммунального хозяйства РСФСР.

Мавріна, К. 1959. *Про зручний і красивий одяг*. Київ: Молодь.

Мерцалова, М. 1972. *История костюма*. Москва: Искусство.

Нога, О. 2007. Перші покази моделей одягу. Олена Кульчицька. *Галицька Брама*. № 9–10 (153–154). С. 40.

Онацький, Є. 1965. *Українська мала енциклопедія*. Кн. 14. Літери Се – Сті. Буенос Айрес: Накл. адміністрації УАП церкви в Аргентині. С. 1843.

Русаков, С. & Морозовская, И. & Андреева, И. 1967. *Советскому человеку красивую одежду*. Москва: Легкая индустрия.

С. П. 1929. *Як густовно добирати краски одягу. (Практичні вказівки, які мають при-
мінення при кожній моді).* Львів: Практична книжка.

Самаров, Г. & Черемних, А. 1960. *Моделирование и конструирование мужской верх-
ней одежды.* Москва: Издательство научно-технической литературы РСФСР.

Сергеев, М. & Кирюхин, Т. & Церевитинов, Б. 1947. *Товарознавство промислових това-
рів.* Ч. III. Шкіряно-взуттєві, пушно-хутряні і смушево-шубні товари. Київ — Львів: Дер-
жавне видавництво технічної літератури України.

Тканко, З. 2015. *Мода в Україні ХХ ст.* Львів: Артос.

Черемних, А. & Тимченко, Р. 1949. *Кройка детского платья.* Москва — Ленинград:
Государственное научно-техническое издательство легкой промышленности.

Ясієвич, В. 1968. *Про стиль і моду (архітектура, меблі, одяг).* Київ: Мистецтво.

Gutkowska, M. 1932. *Historja ubiorów. Atlas.* Lwów-Warszawa: Książnica — Atlas.

Andrusevych, D. A. 1954. *Tovaroznavstvo promyslovykh i prodovolchyykh tovariv.
Promyslovi tovary. [Merchandising of Industrial and Food Products. Industrial Products].*
Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo tekhnichnoi literatury URSR. [In Ukrainian].

Blank, A. F. & Gorelenkova, F. A. 1950 *Krojka zhenskogo plat'ya. [Tailoring of a Women's
Dress].* Moskva: Gosudarstvennoe nauchno-tekhnicheskoe izdatel'stvo legkoj promyshlenosti
SSSR. [In Russian].

Vasil'ev, A. 2010. *Etyudy o mode i stile. [Studies on Fashion and Style].* 3-e izdanie.
Moskva: Al'pina non-fikshn, Glagol. [In Russian].

Vasil'chenko, A. V. 2009. *Moda i fashizm. [Fashion and Nazis].* Moskva: Veche.
[In Russian].

Golybina, A. G. 1959. *Iskusstvo odevat'sya. [The Art of Dressing Up].* Leningrad: Lenizdat.
[In Russian].

Gurevych, B. S. & Serhieiev, M. Ye. & Suchkova, M. N. 1946. *Tovaroznavstvo
promyslovykh tovariv [Merchandising of Industrial Goods].* Halantereini, trykotazhni, i
parfumerno-kosmetychni tovary. Ch. IV. Kyiv-Lviv: Derzhavne vydavnytstvo tekhnichnoi
literatury Ukrainy. [in Ukrainian].

Dzefon'ska-Kozlovs'ka, A. 1977. *Zhenskaya moda XX veka. [Women's Fashion of the
20th Century].* Moskva: Legkaya industriya. [In Russian].

Kibalova, L. & Gorbenova, O. & Lamarova M. 1989. *Ilyustrirovanaya enciklopediya mody.
[Illustrated Encyclopedia of Fashion].* Praga: Artiya [In Czech].

Klassen, N. A. & Chernov, N. V. & Arhangel'kij, N. A. 1947. *Tovarovedinie promyshlennyh
tovarov. [Merchandising of Industrial Goods].* Ch. I. Moskva: Gostorgizdat, [In Russian].

Kodlubai, I. & Noha, O. 1999. *Narysy z istorii lvivskoi mody kintsia VIII pochatku XX st.:
istoryko-mystetstvoznavchyi aspekt. [Essays on the History of Lviv Fashion at the End of the
8th and the Beginning of the 20th Century: Historical and Art-Scientific Aspect].* Lviv: Fabryka
Ivana Levytskoho. [in Ukrainian].

Koks, B. & Semmi Dzhons, K. & Stafford, D. 2014. *Istoriia mody. Ilustrovana
entsyklopediia z davnyiny do sohodennia. [History of Fashion. Illustrated Encyclopedia from
Antiquity to the Present].* Kharkiv: Faktor. [in Ukrainian].

Kostelna, M. 2014. *Tvorchyi poshuk u dyzaini kostiumiv predstavnykiv Lvivskoho budynku
modelei 1950–1970-kh rr.: konstruktyvni ta dekoratyvni osoblyvosti [Creative Search in
the Design of Costumes of Representatives of the Lviv House of Models of the 1950's and
1970's: Constructive and Decorative Features].* *Narodoznachnyi zoshyty.* № 5. S. 1051–1055.
[In Ukrainian].

Kostelna, M. 2019. Lvivska shkola dyzainu kostiuma: tradytsii i novatsii v individualnykh etnokontseptsiiakh 1950–1980-ky rr. [Lviv School of Costume Design: Traditions and Innovations in Individual Ethnoconcepts of the 1950's — 1980's.]. *Etnodyzain u konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrozhennia ta yevropeiskoi intehtatsii*: zb. nauk. prats. Kn. 3. S. 343–349. [In Ukrainian].

Kotorn, N. 1998. *Istoriya mody v XX veke. [History of Fashion in the 20th Century]*. Moskva: Trivium. [In Russian].

Lazarev, K. 1947. *Parikmaherskoe delo [Hairdressing Business]*. Uchebnoe posobie dlya shkol parikmaherov muzhskoy special'nosti. Moskva-Leningrad: Izdatel'stvo Ministerstva komunal'nogo hazayajstva RSFSR. [In Russian].

Mavrina, K. P. 1959. *Pro zruchnyi i krasyyvi odiah. [About Comfortable and Beautiful Clothes]*. Kyiv: Molod. [In Ukrainian].

Mercalova, M. N. 1972. *Istoriya kostyuma. [History of the Costume]*. Moskva: Iskustvo. [In Russian].

Noha, O. 2007. Pershi pokazy modelei odiahu. Olena Kulchytska [The First Shows of Clothing Models. Olena Kulchytska]. *Halytska Brama*. Lviv: № 9–10 (153–154). S. 40. [In Ukrainian].

Rusakov, S. I. & Morozovskaya, I. S., & Andreeva, I. A. 1967. *Sovetskomu cheloveku krasivuyu odezhdu. [Soviet Man Beautiful Clothes]*. Moskva: Legkaya industriya. [In Russian].

S. P. 1929. *Yak gustovno dobyraty krasky odiahu. (Praktychni vkazivky, yaki maiut pryminennie pry kozhnii modi). [How to Choose Clothes Colors Tastefully. (Practical Instructions that Apply to Every Fashion)]*. Lviv: Praktychna knyzhka, Ch. 3. 32 s. [In Ukrainian].

Samarov, G. A. & CHERemnyh A. I. 1960. *Modelirovanie i konstruirovanie muzhskoy verhney odezhdy. [Modeling and Construction of Men's Outerwear]*. Moskva: Izdatel'stvo nauchno-tekhnicheskoy literatury RSFSR. [In Russian].

Serhieiev, M. Ye. & Kyriukhin, T. F. & Tserevitinov, B. F. 1947. *Tovarovnavstvo promyslovykh tovariv. Chastyina III. Shkiriano-vzuttievi, pushno-khutriani i smushevo-shubni tovary [Merchandising of Industrial Goods]*. Kyiv-Lviv: Derzhavne vydavnytstvo tekhnichnoi literatury Ukrainy. [In Ukrainian].

Tkanko, Z. 2015. *Moda v Ukraini XX st. [Fashion in Ukraine of the 20th Century]*. Lviv: Artos. [In Ukrainian].

Cheremnih, A. I. & Timchenko, R. I. 1949. *Krojka detskogo plat'ya. [Tailoring of a Children's Dress]*. Moskva-Leningrad: Gosudarstvennoe nauchno-tekhnicheskoe izdatel'stvo legkoj promishlenosti. [In Russian].

Yasiievych, V. Ye. 1968. *Pro styl i modu (arkhitektura, mebli, odiah). [About Style and Fashion (Architecture, Furniture, Clothes)]*. Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian].

Gutkowska, M. 1932. *Historja ubiorow. Atlas. 349 rycin i XI tablic. [The History of Clothes. Atlas. 349 Engravings and Eleven Tables]*. Lwów — Warszawa: Książnica — Atlas. [In Polish].